

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

КЊ. I св. 3-4

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

	Страна
1. Уредништво: Уз педесетогодишњицу наставничког рада прозе- сора А. Белића	73
2. А. Белић: Напомене о данашњим задацима књижевног језика	75
3. М. Стевановић: Синтаксичка и стилска вредност предлога с	108
4. Р. Бошковић: Придеви типа <i>ораћи</i>	116
5. Драг. Живковић: Питање практичности новог начина стављања запете	132
6. А. Б. Поводом претходног чланка	138
7. В. М. Мићовић: О народним речима за „зихернаду“	142
8. Б. Милановић: „Присуствовати“ и „бити присутан“	146
9. Св. Марковић: „Ђорав“ и „слеп“	151
10. Гл. Елезовић: 1. Абдест, абдес, авдест, авдес и сл.; аваз	154
2. Још неколико речи о <i>адраповцу</i>	160
11. Језичке поуке:	163 — 168

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир
Алексић, др Михаило Стевановић, др Радосав Бошко-
вић, Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић.

Научна Рибита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1950

СИНТАКСИЧКА И СТИЛСКА ВРЕДНОСТ ПРЕДЛОГА *с*

За правилну употребу предлога *са* с обликом инструментала понекад је потребно имати врло танано осећање прелива у значењима. То нам сама по себи говори чињеница што код савремених писаца, и још чешће у новинарству, сваки час у вези с овом падежном синтагмом наилазимо на случајеве употребе којој се могу чинити приговори. Само у седам књига нашег језика, колико је свега овог часописа изишло у предатној серији, 13 пута је, обично у виду језичких поука, скретана пажња на случајеве мешања значења у употреби облика инструментала без предлога и с предлогом *с*. Тако је скоро сваки пут указивано на разлику у основном значењу једног и другог облика ове синтагме — с циљем да би се писци који ту разлику добро не осећају, или је бар у свакој прилици не осећају, помоћу датих упутстава могли лакше снаћи у случајевима колебања. У исто време је, год. 1937, у Белићеву зборнику (стр. 307—315) објављен и подужи чланак с насловом *Један прилог српскохрватској синтакси* посвећен истом овом питању. У овоме чланку је, пред осталог, на случајевима у којима наши најпознатији старији синтаксичари: Даничић, Миклошич и Маретић нису тачно осетили основна значења — показано оно што смо напред констатовали. А језичка пракса нам и данас, и поред тога што смо се на ово питање чешће навраћали, даје доста повода да се на њему и овом приликом задржимо. И то, дакако, без претензија да га до краја исцрпимо.

Овај пут нам се као интересантна за расправљање наметнула употреба инструментала с предлогом *с* уз неке глаголе уз које основно значење овога облика би могло бити двојако схваћено. Између свакако читавог низа других, то су глаголи: *ранигити се* и *трговати*.

Као битно, сигурно ни овде нема ништа друго да се каже сем онога што се у бројним, горе поменутиим поукама и у наведеном чланку, а и у скоро свим практичним грама- тикама, стално истиче: основно значење било какве зајед- нице тражи употребу инструментала с предлогом *с*, а све што се схвата као оруђе било које врсте — сам облик инструмен- тала. Али, с једне стране, каткада у језику има и таквих ре- ченица с деловима за које није лако утврдити да ли су право оруђе или нешто што је то само делимично, а више прет- ставља некакву заједницу са вршиоцем радње, односно но- сиоцем стања. А друго — има нешто што је јаче од грама- тичких прописа и књишких дефиниција, а то је у овој слу- чају претежна народна употреба облика инструментала с предлогом *с* и у служби за означавање оруђа радње. Иако ова особина није домаћег порекла, она је постала особином многих наших говора, највише у условима укрштања с прет- ставницима другојезичких етничких група, с језицима који су изгубили флексију и у којима је функција падежа пре- несена на предлоге, а нешто и под утицајем језика у којима се уз падежни облик оруђа редовно употребљава предлог. И сада се принципски поставља питање: да ли с разлогом устајемо против једне особине у књижевном језику кад она има врло ширу подлогу у народним говорима. — У овој случају с оправданим разлогом. На првоме месту зато што је у питању синтаксичка особина туђинског порекла која, и по- ред тога што је узела доста маха у знатном делу наших на- родних говора, ипак није захватила и дијалекте који чине најужу основицу нашег књижевног језика. А сем тога, упо- треба предлога *с* уз облик инструментала има и своје синтак- сичке и своје стилске функције. Покушаћу да анализом не- ких примера то покажем у даљем излагању.

У једној дијалекатској монографији објављеној ту пре коју годину њен писац је на самом почетку — како је уосталом и потребно и сасвим разумљиво — дао границе области чији је језик испитивао. На означеноме месту он каже да се његова област „на северу граничи са Ризеком *Нашјом*, на западу и југозападу са *Паштровићима* и *Стр- зем*, на југу с *Црногорским Приморјем*, а на истоку са *Црно-*

горском Крајином и са Скадарским Блатом". Нас у овој прилици не интересују, узгред да кажемо, тачно дате границе дотичне области, већ, како ће то читаоци лако наслутити, синтаксичка и стилска вредност предлога *с* у облицима који су курзивом истакнути. Овде се одмах поставља питање да ли је писац, употребљавајући ове облике, тачно и прецизно изнео оно што је имао намеру да каже. А самим тим што се ово питање може постављати, ми сматрамо да ће бити од интереса баш на овоме примеру утврдити синтаксичке и стилске функције предлога *с* уз облик инструментала у вези са значењем глагола *гранизити се*.

У Вукову Рјечнику и у Рјечнику Југосл. академије дато је основно значење глагола који наводимо, али ни у једном од њих тај глагол није означен као рефлексиван. У овоме другоме речнику се дословно каже да *graničiti* значи „*finitimum esse, imati istu granicu... doticati se na granici s drugijem čim*". И не само то, већ се за овим наставља да „*ono drugo stoji u instrumentalu s prijedlogom s*". А поред овога никакво се друго значење глагола *гранизити се* не даје у овоме речнику. У Ристић-Кантрину Речнику српскохрватског и немачког језика овај глагол је и као рефлексиван дат са истим значењем. И то више одговара његовој употреби у савременом језику. С обзиром на то — не би се имало шта приговорити употреби везе предлога *с* и облика инструментала уз глагол *гранизити се*. Али ми имамо довољно разлога да се питамо да ли је писац тај глагол употребио са значењем које му је у означеном речнику дато, јер и насупрот тачности значења које је у нашим речницима дато глаголу *гранизити* и *гранизити се*, — у разговорном народном језику, и у књижевном, а најчешће у географској литератури, при одређивању граница неке земље, предела или области, уз глагол истог облика много чешће се употребљава сам облик инструментала, без предлога. Напр. „Северна Америка се... са севера граничи Северним Леденим Морем, са запада Великим Океаном, с југа Мексиканским Заливом, а са истока Атлантским Океаном (П. Соколовић, Д. Ђорђевић и З. М. Павловић, Преглед континената. — Београд 1946, стр. 185); — „Југославија се граничи са севера Аустријом и Мађарском, са се-

вероистока *Румунијом*, са истока *Бугарском*, са југа *Грчком*, са југозапада *Арбанијом*, а са запада *Италијом*” (Д. Ђорђевић и П. Соколовић, Европа. Београд 1935, стр. 17); — „Моравска бановина граничи се: са истока *Бугарском*, са североистока *Румунијом*, од које је раздваја река Дунав; са запада се граничи *Дунавском* и нешто мало *Дринском* и *Зетском* бановином (Вујица Петковић, Земљопис за ученике III разреда основне школе. — Београд 1935, стр. 29); — „Црна Гора се граничи с једне стране *Котором* и *Будвом*; затим *Пашировићима*, *Херцеговином*, *Скадарским Језером* итд.” (Ј. Ердељановић, Стара Црна Гора. — Београд 1926, стр. 9). И за цело оваквој употреби облика имена граничних области не могу се чинити никакви приговори. А њено објашњење свакако налазимо опет у значењу глагола *граничити се*, које може бити и друкчије од онога што је дато у поменутих нашим речницима.

Без обзира на то што ни у Вукову Рјечнику ни у Рјечнику Југославенске академије овај глагол није означен као рефлексиван (П. Будмани у Рјечнику ЈАЗУ каже да је само у једнога писца XVIII века такав), што је свакако зачудо, јер се он са значењем које му је у тим речницима дато у рефлексивном облику бар у савременоме језику много чешће употребљава. С друге стране, значење глагола *граничити* (и у облику, дакле, без спољне ознаке рефлексивности), како то и Будманијева дефиниција изрично каже, — реципрочно је. А у свакој реципрочности радње, односно стања (у овоме случају међусобног положаја), подразумева се заједница у којој се та радња врши; реципрочно значење глагола, дакле, условљава социјативну форму инструментала, која се редовно обележава предлогом *с* уз глагол овога значења; било да уз глагол стоји повратна заменица, било да је он без ње — уз инструментал имена суседног предела мора бити предлог *с*. Зато се очевидно у Српско-немачком речнику Ристића и Кангрге под *граничити се* П каже: „grénzen intr. (са чиме an etwas)”. Али наш глагол у рефлексивној форми својој (не и онда кад је без повратне заменице) има и друго — *пасивно* значење. У случајевима где је уза њ употребљен инструментал, његов облик без предлога *с*, као у већ наведеним при-

мерима из географске литературе, *гранижити се* значи *бити ограничен*, још одређеније — *бити окружен*. Уосталом, за казивање оваквог значења од сваког транзитивног глагола могућно је направити по форми рефлексивни. Шта више, и сасвим је у природи нашег језика да се у њему избегавају глаголске конструкције с пасивним облицима, а да се место њих употребљавају глаголски облици актива с повратном заменицом *се*. А глагол *гранижити* означен је и као прелазан не само у поменутом Ристић-Кантрину речнику, где му је то значење дато на првом месту, већ и код В. Караџића. Преводећи овај глагол са *grenzen*, *finitimus sum*, Вук га тим, како смо рекли, на првом месту означава само као реципрочан. Али он затим упућује на глагол *међити*, за који под 1) даје уствари исто значење, а под 2) *међити* у Вукову речнику значи *begrenzen*, *limitem* попо, дакле: *ограничавати*, *стављати границу*, а свакако и *гизити границу*.

Из досада реченога је довољно јасно да *гранижити* (или *гранижити се*) с *негим* и *гранижити се негим* није једно исто. Прво значи: додиривати се, имати с нечим исту границу на неодређеном растојању, а друго бити ограничен нечим на извесној страни. Кад се одређује положај неке земље, или неког предела, између других земаља, односно предела, није свакад довољно казати с којим се земљама она додирује на граници, већ је често потребно одредити које све земље дотичну област опкољавају. Уосталом, границе између двају предела, уколико она ничим није обележена, и не постоји као нечег видљивог. Стварно, два суседна предела један друге чине границу, разуме се пограничним деловима својим; они међусобно један другог ограничавају, један се другим граниче. Истина, и кад се каже да две области имају заједничку границу, кад име једне од њих уз глагол *гранижити се* стоји у социјативном облику, тј. у инструменталу с предлогом *с*, — тим је речено да ове две области на извесном отстојању леже једна до друге. Често више није ни потребно казати. Тако се може мислити да је у случају од којег смо пошли, где је ваљало указати на могућност веза и међусобних утицаја са суседним говорима, било довољно констатирати да се односна област додирује с неколико других обла-

ети (ма да баш у овоме погледу није свеједно да ли ће се оне граничити на већем или мањем растојању). Тим је свакако мање, а извесно нешто друго речено него да су имена граничних области изнесена у правом инструменталном облику, без предлога *с*. „На северу се граничи с Ријечком Нахијом” значи да на северној страни на извесној дужини има заједничку границу с Ријечком Нахијом. Па и из самога тога што је сматрао да је потребно обележити границе на свим странама, и што је он те границе стварно и дао, може се закључити да је писац свакако хтео означити границе на целој дужини њиховој. Зато смо и рекли да у његовој стилизацији има извесне непрецизности. А овим што смо изложили истаkli смо, мислим, не само стилску већ и синтаксинку вредност предлога *с* уз облик инструментала. То ћемо поткрепити и овим што износимо у наредном ставу.

Напоредна употреба облика инструментала, самог и с предлогом *с*, уз глагол *граничити се* код појединих писаца не говори нам да је свеједно кад ће се који од ових начина употребити, већ напротив — да сваки од њих има своју одређену функцију. Ево доказа за то. У Ј. Ђурђановића „Старој Црној Гори” на свега две стране уз глагол *граничити се* налазимо по два пута употребљен инструментал без предлога *с* и исти облик с овим предлогом: „Како Скадар тако и Подгорица (мисли се скадарски и подгорички крај) на западу *граниче се Црном Гором*” (стр. 8) и „Црна Гора граничи се с једне стране *Котором и Будвом*”, тј. облашћу Котора и Будве, које су међу собом повезане, стр. 9; а: „То би се могло узети као доказ да је Црна Гора и тада *граничила са Скадарским Језером*” (стр. 8) и „Граниче се Катун, вели, *са Будвом и са Паптровићима*” (стр. 9). Овде се у прва два примера на по једној страни одређује граница на целој дужини с те стране, а у друга два — констатује се само да се Црна Гора у време на које је писац мислио на извесном растојању додиривала са Скадарским Језером и да су, тако исто, Катун тамо негде имали заједничких међа са Будвом и Паптровићима, и ништа више. У књизи *Преглед континента*, од Соколовића, Ђорђевића и З. М. Павловића (Београд 1946 г.) на стр. 58 каже се: „Совјетски Савез се граничи

с Манџуријом и Корејом”, чиме се опет само констатује да СССР са ове две далеке азиске земље има заједничке границе. Навођење других оваквих примера, мислим, није потребно.

Ми никако не тврдимо да у свим народним говорима нашег језика овде може бити јасног разграничења значења према двојаком значењу глагола *гранижити* употребљеног у рефлексивном облику. У већини ових говора нема осећања за потребу означавања разлике међу социјативним и правим инструменталним значењем. Има свакако и писаца који ће према своме осећању језика и уз глагол *гранижити се*, и у другим сличним случајевима, свакада употребити облике инструментала *с* предлогом *с*. Али у писаца наших *с* добрим осећањем и сигурним познавањем језика уз облик инструментала свакад ћемо наћи предлог *с* — само ако глагол *гранижити се* има реципрочно значење, а сам овај именски облик, без предлога, ако је значење истог глагола пасивно. Међутим, пошто се ово двоје овде донекле своди на једно, пошто две области које се додирују једна другу и ограничавају, то, и поред разлике у значењу глагола у једном и другом случају, могло би се неке чинити да је сасвим свеједно на који ће се од ова два начина означити непосредно суседство двеју земаља, односно предела о којима се у датом случају говори. Али, како смо већ горе констатовали, означавање непосредног суседства обликом инструментала *с* предлогом *с* може се типично и најкраћег просторног растојања; овом се конструкцијом означава заједничка граница и на једном једином месту. Самим обликом инструментала, међутим, означава се суседство на целом растојању *с* одређене стране. И зато писци у којих је довољно развијено осећање за показану разлику у значењу, а уз то воде рачуна о прецизном казивању својих мисли, никада неће занемарити стилску функцију предлога *с* уз облик инструментала у вези *с* глаголом *гранижити се*.

У једноме извештају са суђења неким народним непријатељима и окупаторским слугама тамо где се говори о нечасним делима једнога од њих, за која је од народног суда добио заслужену казну, између осталог се каже: „Он је одмах нашао себи занимање и отпочео је да тргује *с* Јевре-

јима". На први поглед рекло би се да се, што се језика тиче, овој реченици не може учинити никаква замерка. Уствари, овом реченицом не би могли бити тачно обавештени о злочиначком пословању овога народног издајника ни они код којих су социјативно и право инструментално значење облика инструментала помешани. Они пак који разлику између ова два значења добро осећају из наведене реченице могли би закључити једино да се овде ради о некаквој размени робе с неким Јеврејима. Зна се, међутим, да Јевреји под немачком окупацијом не само што нису могли обављати никакав посао, већ су, на велику жалост човечанства и на срамоту, били подвргнути тоталном истребљивању. А овај изрод о коме је реч, том раније непознатом несрећом Јевреја, водио је трговину. Он је од Јевреја узимао паре да их као бајаги спасава, било пребацивањем некуд преко границе, где их је најчешће чекала иста судбина, било да их тим тобож откупи; он је за себе у овоме био нашао уносан посао на коме је зарађивао новац, — није, дакле, водио никакву трговину *с Јеврејима* него је њима као робом трговао, Јевреји су му били предмет, средство за трговање. Он је, дакле, трговао *Јеврејима*, па је тако требало и рећи (Испор. са овим поуку у Нашем језику, књ. I, стр. 155, раније серије, где се такође даје упутство да име предмета трговине треба да стоји у облику инструментала без предлога).

М. Стевановић